

ДОКУМЕНТ ЧИ ОФІЦІЙНИЙ ДОКУМЕНТ: ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Фіалка Михайло Ігоревич,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології, факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ

В Кримінальному Кодексі України (далі – *КК України*) законодавець використовує 78 разів термін «документ». В окремих кримінально-правових нормах він використовується подекілька раз. І це, до речі, не дивна ситуація. Але ж переважна більшість сфер життєдіяльності людства тим чи іншим чином пов'язана з використанням документів. Що в свою чергу, тягне за собою виникнення нестерпного бажання у окремих представників цього людства або вчинити суспільно небезпечне посягання на цей документ або здійснити суспільно небезпечне посягання з його використанням. Усвідомлюючи глибину цієї проблеми в суспільстві, законодавець передбачив ряд кримінально-правових норм в КК України, які беруть під охорону суспільні відносини, які регулюють порядок створення, використання та зберігання документів. На перший погляд все має доволі пристойний вигляд, але не все так безхмарно як це уявляється.

Про що йдеться мова. Справа полягає в тому, що законодавець поряд з терміном «документ» в окремих випадках використовує поняття «офіційний документ». При цьому, ситуація сумісного співіснування цих двох термінів інколи виникає навіть в одній і тій же кримінально-правовій нормі. Візьмемо для прикладу ст. 358 КК України. В ч. ч. 1 та 2 цієї кримінально-правової норми законодавець використовує термін «офіційний документ». Більше того, в примітці до ст. 358 КК України ним дається чітке розуміння кримінальним законом поняття офіційного документу. При цьому, наголошується на тому, що таке розуміння поширюється не тільки на ст. 358 КК України, а і на ст. ст. 357 та 366 КК України. Одночасно з цим, в назві ст. 358 КК України та в ч. 4 цієї кримінально-правової норми законодавець використовує термін «документ» [1].

Виникає ряд логічних запитань. По-перше, чи бачить в цій ситуації законодавець різницю між цими двома термінами. По-друге, якщо вбачає, то як потрібно кваліфікувати діяння в тому чи іншому випадку, а саме де

визнавати обов'язкову наявність «документа», а в якому – «офіційного документа». Спробуємо знайти відповіді на ці, на нашу думку, проблемні питання.

Чому ми вважаємо, що існує відповідна проблема. Справа полягає в тому, що поняття «документ» і «офіційний документ» відносяться між собою як загальне і часткове. Поняття «документ» виступає в цьому випадку як узагальнюючий термін цілої групи речей матеріального світу. При цьому, чіткого визначення яке має законодавче закріплення в правовому полі України не має. Певна сукупність Законів України (далі – ЗУ) в своєму змісті визначає розуміння документа та закріплює його існування, а також дію, в межах того закону в якому це прописано. Зрозуміло те, що дуже часто побудова та зміст терміну кардинально не різняться, але певні особливості існують. Так, наприклад, ЗУ «Про інформацію» під документом розуміє: матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [3]. В свою чергу, ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначає документ як матеріальну форму одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носіїві [4]. І в першому, і в другому випадку мова йде про наявність матеріального носія, на якому закріплюється інформація з метою її зберігання, використання і поширення.

Що ж до терміну «офіційний документ», як ми вже вище наголошували, то його зміст закріплено в примітці до ст. 358 КК України і полягає в наступному: під офіційним документом слід розуміти документи, що містять зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи-докази у правозастосовчій діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити [1].

Порівнявши змісти цих термінів нам зрозуміло те, що «документ» це узагальнюючий термін, а «офіційний документ» його різновид. Взагалі в сфері наукового знання існує цілий напрямок, який має назву «Документознавство» і в межах якого розглядаються принципи класифікації документів, специфіку документів на традиційних і новітніх матеріальних носіях, особливості функціонування документно-комунікаційної системи тощо.

Свого часу, ми наголошували на тому, що усі документи, які відносяться до офіційно-ділового стилю та застосовувані підприємствами, організаціями та установами в їхній діяльності можливо класифікувати за наступними основними ознаками, а саме: за способом фіксації інформації; за призначенням; за застосуванням (найменуванням); за формою; по ступені складності; по місцю складання; за термінами виконання; за походженням; за ступенем гласності; за юридичною чинністю; за стадіями створення; за терміном збереження; за родом діяльності [5, с. 15]. При цьому, відповідно цієї класифікації за таким критерієм як *«за походженням документу»* в теорії документознавства виділяють офіційні (службові) та приватні (особисті) документи. Тобто, іншими словами, при наймі в цьому питанні, документи повинні розглядатись нами як офіційні так і приватні.

Ну а тепер повертаємось до нашої норми кримінального закону – ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів». Що ми бачимо? Законодавець, як ми вже наголошували, використовує одночасно терміни «документ» і «офіційний документ».

Якщо дотримуватись наукової логіки викладеної вище інформації, то в ч. 4 ст. 358 КК України, де мова йде про використання завідомо підробленого документа, ми повинні в межах предмету злочину розглядати «документ» з точки зору його узагальнюючого змісту. Іншими словами, в цій ситуації під предметом злочинів необхідно розуміти будь-який документ, який існує в системі документознавства. Так, наприклад, як наголошує Н. М. Кушнарєнко, одним із різновидів документа є видання, а саме документ призначений для поширення розміщеної в ньому інформації, який пройшов редакційно-видавничу обробку, поліграфічно самостійно оформлений, який має вихідні відомості [2, с. 161–162]. І в цій ситуації, будь-яке видання (наприклад, монографія), з точки зору безумовної логіки, повинно нами визнаватись як предмет відповідного складу злочину, а саме: використання завідомо підробленого документа (ч. 4

ст. 358 КК України). Тобто, якщо особа, внесе в монографію (в даному випадку, не її власного авторства) певні зміни, які спалплюють її чинність, видасть її та буде використовувати, ми маємо всі підстави кваліфікувати такі суспільно небезпечні діяння за ч. 4 ст. 358 КК України. Відверто кажучи, така ситуація виглядає абсурдно. Але ж, в цій ситуації може опинитись не тільки монографія, як ми змодельювали, а і підручник, брошура, дитяча книжка для розфарбування, настінний календар тощо.

Зрозуміло, що в процесі нормотворчості законодавець мав на увазі те, що мова йде про використання завідомо підробленого офіційного документа. Але з невідомих нам причин відбулась ситуація, яка пов'язана з скороченням та оптимізацією кримінально-правової норми. Внаслідок чого у нас існує наступна ситуація: з одного боку намагання викласти зміст диспозиції в лаконічному вигляді, а з іншого – створення проблемних питань для кваліфікації суспільно небезпечного діяння.

Підводячи підсумок викладеному вище, наголошуємо на наступному:

- в межах ст. 358 КК України, а рівно як і в ст. ст. 357 та 366 КК України, потрібно використовувати тільки термін «офіційний документ»;
- з метою усунення необґрунтованого розширеного тлумачення терміну «документ» в нормах кримінального законодавства використовувати такий термін з посиланням на його видову приналежність, а саме таким чином як це пропонується реалізувати в межах ст. 358 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. Законодавство України: офіц. веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.04.2020).
2. Кушнарєнко Н. Н. Документоведение: *учебник*. 4-е изд., испр. Киев: О-во «Знамя», КОО, 2003. 459 с.
3. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 р. №32/95-ВР. Законодавство України: офіц. веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.04.2020).
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. №2657-XII. Законодавство України: офіц. веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 14.04.2020).
5. Фіалка М. І. Кримінально-правова охорона документообігу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, Класич. приват. ун-т. 2010. 20 с.